

MEDICAL HISTORIOGRAPHY-SYNECTISM OF PHILOLOGY AND SCIENCE

Mirela Radu

Lecturer, PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: Located on the border between humanities and sciences of nature and human being, the history of medicine has become a branch of knowledge on its own. Understanding that medicine is only a part of the society in which it has developed, many important figures of Aesculap's followers have tried to transcend the boundaries of exact sciences and tried the art of writing promoting the history of their domain. A possible explanation would be the pride with which these physicians regarded their profession, but also the creative thrill they felt. Born to quantify, analyze, and observe with detachment, many doctors have felt the need to escape in the world of literature. And history of medicine responded to these feelings, but also to the daily occupation. Only understanding the evolution of medical knowledge we can understand the becoming of human society. The present article aims at briefly presenting some personalities of medicine who fought for a new branch of culture. At the end of 17th century history of medicine started to emerge but as time passed it became stronger and stronger, building its own way in the field of humanities.

Keywords: philology, medicine, history of medicine, literature, culture

Faptul că această ramură a medicinei capătă tot mai mult teren în societatea actuală este dovada că sesizăm tot mai mult importanța acelor medici deschizători de drumuri care au luptat nu doar cu suferința fizică ci și cu prejudecățile și dogmatismul pentru a oferi lumii cunoaștere. A scrie istorie a medicinei implică nu doar cunoaștere științifică pentru a avea capacitatea de selecția a faptelor cu adevărat inovatoare dar este și un act de cultură în sine căci reunește vaste periopluri pe "meleaguri" străine (artă, literatură, istorie, sociologie, etnografie) reflectie a însăși condiției umane. Cu atât mai mult trebuie apreciat efortul acestor neofiți cu cât timpul puțin lăsat la dispoziție de practicarea profesiei i-a condus către o formă de artă. Rolul istoricului medicinei este, ca al tuturor celor care se ocupă de istoriografie, să scoată în evidență continuitatea de gândire, caracterul unic al acestei științe care vine în lumea artei cu rigoarea specifică științei dar și deschiderile uimitoare ce le oferă oricui este interes de actul de cultură.

Medicina este un domeniu de anvergură al cunoașterii umane. Face parte integrantă din societățile unde s-a dezvoltat și, de multe ori, a modelat colectivitățile în slujba căreia era pusă. Istoria medicinei este, în esență, însăși istoria umanității. Într-o lume tot mai dependentă de tehnologie, ca cea de astăzi, asistăm la o întoarcere a privirilor către trecutul medical. A fi cunoaște devenirea poate influența viitorul iar medicina este una dintre valorile perene ale umanității. Tehnologia începe să vină în sprijinul medicinei tot mai mult. Încă din timpuri străvechi, medicina a îmbrățișat și a incorporat și alte arii ale cunoașterii umane: astrologie, credințe religioase, alchimie, chimie, fizică și chiar practici magice. Medicina nu a existat niciodată de sine stătător, ea a făcut parte integrantă din obște, a fost un liant al diverselor forme de cunoaștere umană. Tocmai acestei polivalențe i-au fost dedicate scrieri istorice căci ar fi fost greșit să uităm exact ceea ce ne definește condiția umană: trupul, bolile asociate și tămăduirea.

Așa cum societatea a evoluat în corelație cu factorii economici și medicina a primit impulsuri de dezvoltare în perioade de afluență sau, din contră, a fost stăvilită în evoluția sa atunci când societatea a regresat așa cum s-a întâmplat în Europa după epidemia de ciumă din 1348 care a decimat aproape jumătate din populație. Medicina este cea care reflectă cel mai bine, alături de alte arii ale culturii umane, evoluția conștiinței umane, dezvoltarea modului în care oamenii se raportează la starea de sănătate și chiar deciziile politice.

Diferențe există, firească, între zona științelor umaniste care depind mai puțin de cuantificabil, bazându-se mai mult pe subiectiv și intuiție. Medicina are ca puncte comune cu alte științe exacte necesitatea unor legități, a unor raționamente măsurabile ce pot fi determinate precis. Dar medicina este acea știință care face conexiunea între zona rațională de gândire, ternă a științelor pure și zona bazată pe considerente personale și subiective. Medicina, prin grija pe care o poartă față de om, este substanța de legătură indiferent de diferențele geografice, culturale, economice sau etnice. Medicina este limbajul comun al tuturor oamenilor iar astăzi, într-o lume a globalizării, devine tot mai puternică.

Unul dintre primii care au abordat subiectul istoriei medicinei a fost **Daniel Le Clerc** (1652-1728). Năcut la Genova, Le Clerc a studiat în principal în Franța dar a practicat medicina în Geneva. El a semnat prima lucrare dedicată acestui subiect (*Histoire de la Medecine*) iar împreună cu alt medic genevez, Jean-Jacques Manget, a editat o lucrare de anatomie în limba latină *Bibliotheca Anatomica*. Le Clerc a fost primul medic care s-a aplecat asupra istoriografiei medicale nu doar enumerând fapte ci prezentând amănunțit evenimente și lucrări punând accent pe dezvoltarea concepțiilor legate de medicină. Lucrarea sa reprezintă mai mult decât o simplă trecere în revistă a faptelor confrăților săi, căci evidențiază evoluția înțelegerii cunoașterii medicale.

Medicul german **Johann Carl Wilhelm Moehsen** (1722-1795) este un bun exemplu de polimat al Iluminismului, fiind nu doar un excelent profesionist (a fost medicul personal al lui Friedrich al II-lea din 1778) ci și un literat și istoric renumit. În 1745 devenea membru al Academiei Germane de Științe și unul din întemeietorii societății prusace *Mittwochsgesellschaft* care avea ca scop dezvoltarea artei și literaturii având o viziune progresistă. În plină Epocă a Luminilor Moehsen înțelegea nevoia unui demers cultural integrator și-a elaborat o perspectivă “not only into the problems of health and disease in Brandenburg but also into state history.” În partea a doua a lucrării sale *Beschreibung*, medicul a pus laolaltă “interests in state history, erudition and enlightenment.”¹ Interesul istoriografic al medicului s-a axat pe propagarea ideilor raționaliste în diverse teritorii germane. Moehsen percepea istoria ca pe un fenomen necurmat, linear, un fir nevăzut care leagă diverse epoci ale dezvoltării științifice și nu numai.

Secolul XVIII debuta cu noi valori sociale, cu scopuri mult mai nobile de emancipare a individului. Un exemplu grăitor al modului în care medicina influențează pe cei care o studiază, chiar dacă nu o practică, este **Émile Littré** (1801-1881). Deși și-ar fi dorit să studieze filologia, căci avea o mare pasiune către limbile engleză, germană și cele clasice, Littré alege să studieze medicina. Tocmai la terminarea studiilor, în urma decesului tatălui și pentru a-și câștiga existența, renunță la medicină și începe să presea limbile clasice. Jurnalistul Armand Carrel apreciază talentul literar al tânărului și îl lansează. Începând cu 1836 Littré scrie tot mai multe articole pentru revista lunară de cultură *Revue des deux mondes*. Hrănit la sânul ideilor raționaliste, Littré descoperă noul pozitivism promovat de Auguste Comte și devine fervent adept mai ales că el însuși studiasse medicina, ramură a cunoașterii fenomenelor naturale. În 1839 Littré

¹*Traditions in Locating Medical History: The Stories and Their Meanings*, Edited by Frank Huisman, John Harley Warner, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2004, p. 37

semnează o lucrare de anvergură: traducerea operelor complete ale lui Hipocrat iar în 1862 o traducere a Istoriei naturale a lui Plinius cel Bătrân. Între 1844 și 1873 francezul a lucrat la *Dictionnaire de la langue française* iar în 1871 devine membru al Academiei Franceze. Alte lucrări legate de medicină pe care le-a semnat Émile Littré au fost: o traducere a *Manuel de physiologie* (1851) a fiziologului și anatomistului german Johannes Peter Müller; un dicționar (*Reprise du Dictionnaire de médecine, de chirurgie*) publicat în 1855; o lucrare care împletea cele două mai interese ale sale (medicina și filozofia) *La Science au point de vue philosophique* în 1873 și o lucrare dedicată personalităților importante-slujitori ai lui Aesculap: *Médecine et médecins* (1871).

Un alt francez, **Charles Victor Daremberg** (1817-1872), care își termina studiile medicale cu teza *Exposition des connaissances de Galien sur l'anatomie, la physiologie et la pathologie du système nerveux* (1841) avea să se consacre noii științe de graniță: istoria medicinei. Deși nu a practicat medicina și s-a dedicat filologiei, în 1847, Daremberg inițiază la Collège de France o serie de prelegeri (*Cours sur l'histoire de la littérature et des sciences médicales*) care au făcut cunoscute studenților legăturile profunde ce au existat între literatură și medicină. În chiar primul său curs, Daremberg subliniază importanța acestei noi ramuri a cunoașterii umane aflată la confluența între estetic și raționalism despre care afirma că este: "l'exposition critique et systématique du développement de la science et de l'art dans la succession des siècles" și pe care o divide în două mari componente: "histoire dogmatique, ou intrinsèque, et en histoire bibliographique et littéraire, ou extrinsèque."²

Un an mai târziu, în 1848, Daremberg semna *Résumé d'un voyage médico-littéraire en Angleterre* în care descrie experiența trăită în Anglia unde fusese trimis de Ministerul instrucțiunii publice să studieze manuscrise medicale aflate în bibliotecile din Londra, Oxford și Middlehill. Încă din 1844 istoricul vizitase Belgia și Germania în scopul studierii arhivelor medicale iar aceste călătorii făceau parte dintr-un program inițiat de *Bibliothèque des Médecins grecs et latins*. Așa cum spera Daremberg, acest efort avea ca scop descoperirea aceluia comori ale medicinei uitate de vreme: "Réparer les ruines, faire revivre ce qui était oublié ou inconnu, diminuer, sinon faire entièrement disparaître les causes d'un abandon fâcheux, tel est le but que je poursuis depuis plusieurs années avec une persévérance que rien ne peut décourager, sûr de l'appui des médecins érudits qui ont à cœur de venger l'antiquité médicale de l'oubli."³

Respectul pentru munca medicilor antici îl fac pe istoricul medicinei să inițieze și o prelegere dedicată vieții medicale în Antichitate intitulată *Cours sur l'histoire de la littérature et des sciences médicales : essai d'une classification chronologique et systématique des auteurs qui ont vécu entre la fondation de l'école médicale d'Alexandrie et Galien*. Daremberg nu ezită să își arate cu orice ocazie deferența pe care a purtat-o făuritorilor medicinei, Hipocrat și Galen. În cel de-al doilea vede chiar mai mult decât un medic ci și un mare filozof datorită "vaste erudition philologique de Galien, et de l'utilité qu'il y aurait à étudier ses oeuvres pour la connaissance plus complète de la langue grecque classique et médicale."⁴

Daremberg și-a făcut o meserie de credință din a promova medicina și istoria acestei științe. Dovadă stau numeroasele lucrări semnate de istoricul-medic: *De secretis mulierum de*

² Charles Victor Daremberg, *L'histoire de la littérature et des sciences médicales*, 1ère leçon, Bibliothèque interuniversitaire de médecine (Paris), 1847, p. 1

³ Charles Victor Daremberg, *Résumé d'un voyage médico-littéraire en Angleterre*, Bibliothèque interuniversitaire de médecine (Paris), 1848, p. 4

⁴ Charles Victor Daremberg, *Essai sur Galien considéré comme philosophe*, Bibliothèque interuniversitaire de médecine (Paris), Gazette médicale de Paris, 1848, p. 3

chirurgia de modo medendi libri septem (1855); *La médecine, histoire et doctrines* (1865); *La médecine dans Homère* (1865); *Recherches sur l'état de la médecine durant la période primitive de l'histoire des Indous* (1867); *État de la médecine entre Homère et Hippocrate* (1869); *Histoire des sciences médicales* (1870). Împreună cu Edmond Saglio a editat *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines* dar lucrarea imensă (căci conținea zece volume) avea să vadă lumina tiparului după moartea sa între 1877 și 1919. Întreaga activitate de cercetare în domeniul istoric, filologic și medical avea să îl lase pe Daremberg ca model de perseverență dar și pasiune pentru meseria aleasă (filologia) și cea care i-a răpit sufletul (medicina): “He embodies a positivist vision that had enduring consequences for medical historical understanding and for the conduct of medical history through the present day.”⁵

Karl Sudhoff (1853-1938) cu toate că nu a fost el însuși medic este cel care a reușit să impună în Germania această nouă știință a secolului XX: istoria medicinei. El a reușit să pună bazele Institutului pentru Istoria medicinei din țara sa natală dar a și reunit în jurul jurnalului *Archiv für Geschichte der Medizin* (care și-a început activitatea în 1907) diverse personalități medicale și culturale dornice să își aducă contribuția la această publicație periodică. Tot sub îndrumarea sa ia naștere și o serie de monografii dedicate marilor personalități medicale (*Studien zur Geschichte der Medizin*). Însă, și-a atras uitarea prin faptul că a susținut mișcarea nazistă.

Chirurgul englez **Sir D'Arcy Power** (1855-1941) și-a adus și o contribuție importantă la istoria medicinei. D'Arcy a văzut lumina zilei în familia unui chirurg și a continuat tradiția tatălui. D'Arcy fusese pasionat de istorie încă de mic. De fapt, prima sa opțiune era să aleagă calea studiilor istorice dar avea să părăsească această cale în favoarea biologiei. Motivația pare să fi fost una materială: nu își putea asigura un venit sigur în calitate de istoric.⁶

La doar douăzeci și șapte de ani devenea membru al Colegiului Regal al Chirurgilor. Trei ani mai târziu, în 1888, acesta a devenit maior în armată iar Primul Război Mondial l-a prins în această funcție. Ulterior a primit titlu de noblațe pentru serviciile aduse țării în acei ani tulburi. Una dintre primele lucrări scrise de chirurgul englez a fost o carte care reconstitua, pe scurt, istoria chirurgiei în Anglia iar după 1893 a tot scris despre personalități medicale, muncă care s-a concretizat în paginile *Dicționarului de Biografie Națională*. În 1897 D'Arcy semna un nou volum dedicat personalităților medicinei: *Masters of Medicine*. Scriitor prolific, mai ales în ultima parte a vieții. D'Arcy era o personalitate puternică care își propusese să atingă perfecțiunea în tot ceea ce făcea și s-a dovedit a fi “an able surgeon, a popular teacher of medical students, and a ready writer of text books and clinical articles. He was active in the medical societies and as a medical journalist, while his sterling honesty and good sense brought him responsibility as treasurer or president of many of the groups which he joined.”⁷

Firea sa jovială și onestitatea sa i-au adus recunoașterea colegilor de breaslă care au apreciat la el nu doar integritatea ci și hotărârea de a dezvălui publicului larg personalități marcante ale medicinei: “puckish humour, his natural friendliness and his forthright honesty won him affection and respect from an innumerable host of friends (...).”⁸

D'Arcy semna în 1897 un tratat despre unul dintre marii anomiști și fiziologi englezi pentru care a purtat o mare stimă: William Harvey (1578-1657): “the foremost thinker of his

⁵ Charles Daremberg and Positivist Medical History, in *Locating Medical History: The Stories and Their Meanings*, Edited by Frank Huisman, John Harley Warner, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2004, p. 54

⁶ A se vedea Clive A. C. Charlton, *Sir D'Arcy Power: surgeon and historian*, în *Journal of Medical Biography*, 1 august 1994, vol. II, p. 137

⁷ W.R. LeFanu, *Sir D'Arcy Power in Proceedings of the Royal Society of Medicine*, vol. 56, 1 ianuarie 1963, p. 24

⁸ Idem, p. 25

age.”⁹ Cartea se dovedește nu doar o biografie amănunțită a celui care a revoluționat cunoașterea medicală despre circulația sângelui ci și un periplu amănunțit în alte zone: relatări istorice, documente de arhivă, explicații menite să facă omul modern să înțeleagă într-un stil literar, importanța personalității lui William Harvey. Lucrarea are meritul de a reconstrui din documentele oficiale sau chiar personale, ale anatomistului și fiziologului renascentist, imaginea acestuia ca om și ca profesionist.

În 1935, D’Arcy semna o altă lucrare istorică despre spitalul unde a și lucrat: St. Bartholomew. Tot din seria cărților dedicate unor figure importante ale medicinei engleze se număra și reeditarea de către D’Arcy a unui tratat semnat de John Arderne: *Treatises of fistula in ano* (1910). D’Arcy vede în Arderne un personaj născut înaintea timpului său, un vizionar care a deschis calea chirurgiei în sens modern, un adevărat profesionist: “original, thoughtful, observant, and a master of his art both in theory and practice.”¹⁰ Alte cărți semnate de D’Arcy sunt *Foundations of Medical History* (1931); *A Short History of Surgery* (1933) dar și o antologie *Mirror for Surgeons, an anthology* (1939). El însuși practicant al medicinei, ilustrul istoric nu a neglijat nici partea de cercetare. Astfel, în 1897 semna o carte dedicată chirurgiei pediatrice: *The surgical diseases of children: and their treatment by modern methods*. Lucrarea este un tratat meticol organizat care abordează problem întâmpinate în activitatea sa în pediatrie.

Perioada petrecută ca profesor de patologie și chirurgie la Colegiul Regal al Chirurgilor s-a materializat în strângerea unui material bogat în legătură cu invaginația și care avea să fie tratată pe larg decât chirurg în cartea sa *Some points in the anatomy, pathology, and surgery of intussusception* (1898). O altă lucrare biografică îi este dedicată unui oftalmolog britanic din secolul al XVI-lea *Dr. Walter Bayley and his works, 1529-1592* (1907). Urmează o altă lucrare medicală de mare anvergură, în cinci volume, dedicată unei boli cu transmitere sexuală: *A System of syphilis*. De aceasta dată D’Arcy este coautor, alături de J. Keogh Murphy. Cartea se dovedește de o mare importanță nu doar pur științifică ci și ca o refacere a traseului istoric al bolii, o cercetare amănunțită a unor documente istorice ce atestă existența acestei boli și un periplu istoric interesant.

Ca parte integrantă a societății prin contribuția pe care o aduce la sănătatea membrilor ei, medicina a început să fie studiată în ultimul veac și din punct de vedere al istoriei ei. Trecutul acestei științe ar trebui conectat mai degrabă cu trecutul însăși al umanității căci cele două sunt interconectate: “medical history not merely as an addendum to the history of science but as the history of the healing arts in their social setting, we find that, side by side with the intellectual factor, or rather interwoven with it (...).”¹¹

La finele secolului al XIX-lea România trecea printr-o perioadă de adaptare a valorilor la cele europene. Necesitatea înnoirii era evidentă și în țara noastră iar unii dintre medicii români au intuit acest lucru nu doar în plan profesional ci și în cel cultural. Chirurgul **Victor Gomoiu** (1882-1960) semna în 1923 *Din istoria medicinei și învățământului medical românesc* iar șase ani mai târziu punea bazele Societății Române de Istoria Medicinei Românești și a înființat două muzee dedicate medicinei la Craiova și Târgu-Jiu. Istoriograful și chirurgul Gomoiu a înțeles că istoria medicinei devenea un element de legătură nu doar între științele exacte și cultură dar și între diverse nații. El a insistat asupra aportului pe care cultura populară românească a avut-o în

⁹ D’Arcy Power, *William Harvey. Surgeon to the Victoria Hospital for children, Chelsea*, Fisher Unwin, London, MDCCCXCVII, p. 263

¹⁰ D’Arcy Power, *Prefață la Treatises of fistula in ano*, Henry Frowde, Oxford University press, 1910, p. XV

¹¹ Sir George Clark, *The History of the medical Profession: Aims and Methods*, în *Medical History*, nr. 10, 1966, p. 216

medicina populară internațională căci își dorea ca medicina românească să ajungă la nivelul cele europene și să reducă decalajul.

Istoria medicinei ca știința de sine stătătoare a început să se ivească în secolul al XVII-lea. Medicina intra pe un nou făgaș de dezvoltare, începea să devină o știință tot mai puternică și se impunea prin noile cuceriri. Era momentul ca noii științe emergente să i se dedice pagini care să o popularizeze. În următorul secol această știință, susținută puternic chiar de practicanți ai medicinei avea să devină tot mai puternică pentru ca în secolul trecut nimeni să nu mai conteste necesitatea ei ci, dimpotrivă, să cucerească grupuri tot mai largi de intelectuali.

BIBLIOGRAPHY

1. Clark, George *The History of the medical Profession: Aims and Methods*, în *Medical History*, nr. 10, 1966
2. Charlton, Clive A. C. *Sir D'Arcy Power: surgeon and historian*, în *Journal of Medical Biography*, 1 august 1994, vol. II
3. D'Arcy Power, *Prefață la Treatises of fistula in ano*, Henry Frowde, Oxford University press, 1910
4. D'Arcy Power, *William Harvey. Surgeon to the Victoria Hospital for children, Chelsea*, Fisher Unwin, London, MDCCCXCVII
5. Daremberg, Charles Victor *L'histoire de la littérature et des sciences médicales*, 1ère leçon, Bibliothèque interuniversitaire de médecine (Paris), 1847
6. Daremberg, Charles Victor *Résumé d'un voyage médico-littéraire en Angleterre*, Bibliothèque 7. interuniversitaire de médecine (Paris), 1848
7. Daremberg, Charles Victor *Essai sur Galien considéré comme philosophe*, Bibliothèque interuniversitaire de médecine (Paris), Gazette médicale de Paris, 1848
8. Huisman, Frank; Warner *John Harley Locating Medical History: The Stories and Their Meanings*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2004
9. LeFanu, W.R. *Sir D'Arcy Power in Proceedings of the Royal Society of Medicine*, vol. 56, 1 ianuarie 1963